

کدهای ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران و عراق

۲۵۸۱۴۵۸

سید مصطفی هاشمی

■ سرشناسه: هاشمی، سیدمصطفی، ۱۳۶۶- عنوان و نام پدیدآورنده: کدهای ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران و عراق / سیدمصطفی هاشمی. ■ مشخصات نشر: تهران: نشر انتخاب، ۱۳۹۸. ■ مشخصات ظاهری: ۲۵۰ ص: مصور (بخشی رنگی)، نقشه (رنگی)، جدول، نمودار (رنگی).

ISBN: 978-622-6079-64-8

■ وضعیت فهرست نویسی: فیبا. ■ یادداشت: کتابنامه. ■ موضوع: سیاست جغرافیایی -- ایران ■ موضوع: Geopolitics -- Iran ■ موضوع: سیاست جغرافیایی -- عراق ■ موضوع: Geopolitics -- Iraq ■ موضوع: روابط خارجی -- عراق ■ موضوع: Iran -- Foreign relations -- Iraq ■ موضوع: ایران - جنبه های استراتژیک ■ موضوع: Iran -- Strategic aspects ■ رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ ک۴ ۱۹/۵۲ JC ■ رده بندی دیویس: ۱۳۲۰ ۱۲۰۹۵ ■ شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۶۲۸۸۵

نشر انتخاب

ناشر کتاب های دانشگاهی

کدهای ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران و عراق

سید مصطفی هاشمی

| حروفچینی: موسسه مهر | چاپ و صحافی: موسسه مهرداد |

| چاپ اول: ۱۳۹۸ | شمارگان: ۱۰۰ جلد |

| شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۷۹-۶۴-۸ |

حق چاپ محفوظ است

خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره ۱۲۶، طبقه چهارم

www.nashreentekhab.com
nashreentekhab@gmail.com

فهرست مطالب

۱۳	فصل اول - کلیات
۱۳	مقدمه
۱۷	نظریه‌ی سیستم‌ها
۱۸	تاریخچه مفهوم نظریه سیستم
۱۹	متقدمین، متفکرین و مبدعین مفهوم نظریه سیستم‌ها
۲۰	تعریف نظریه سیستم‌ها
۲۱	پیش‌فرضها، نظریه‌ی سیستمی
۲۱	اصول اساسی در تئوری سیستم‌ها
۲۲	اهداف سیستمی
۲۳	انواع سیستم
۲۴	ویژگیهای سیستم
۲۶	الگوهای رفتاری و ساختاری سیستم
۲۶	تئوری سیستمی و علوم سیاسی (تصمیم‌گیری سیاسی)
۲۷	نظریه سیستم‌ها در روابط بین‌الملل
۲۹	ساختار سیستم
۲۹	عناصر و اجزای تشکیل‌دهنده سیستم
۳۱	سطوح تجزیه و تحلیل سیستم
۳۳	موازنه قدرت
۳۷	سیستم دوقطبی منعطف
۳۹	سیستم دوقطبی غیرمنعطف
۳۹	سیستم سلسله‌مراتبی
۴۰	سیستم با حق وتوی واحد
۴۰	سیستم یونیورسالیته
۴۲	سیستم بازدارندگی
۴۲	خرده سیستم‌های منطقه‌ای در سیستم بین‌المللی
۴۴	منطقه و منطقه‌گرایی
۴۷	سازمان منطقه‌ای
۴۷	امنیت

۴۹	امنیت منطقه‌ای و تئوری‌های امنیت
۵۰	امنیت منطقه‌ای و الگوهای آن
۵۰	دفاع دسته‌جمعی
۵۰	امنیت دسته‌جمعی
۵۰	امنیت بین‌المللی
۵۱	قدرت
۵۱	ماهیت قدرت منطقه‌ای
۵۲	ابعاد قدرت
۵۲	قدرت سیاسی
۵۲	قدرت دولتی
۵۲	قدرت نظامی
۵۲	قدرت اقتصادی
۵۲	قدرت ملی
۵۲	ژئوپلیتیک
۵۵	عوامل ژئوپلیتیکی
۵۵	عوامل ثابت ژئوپلیتیکی (فیزیکی)
۵۵	موقعیت جغرافیایی
۵۶	موقعیت استراتژیک
۵۶	موقعیت دریایی
۵۷	موقعیت ساحلی
۵۷	موقعیت بری یا مرکزی
۵۷	فضا
۵۷	وسعت خاک
۵۸	شکل کشور
۵۹	توپوگرافی
۶۰	اقلیم و وضعیت آب و هوایی
۶۱	عوامل متغیر ژئوپلیتیکی
۶۱	جمعیت
۶۱	منابع

۶۲	..... ساختار سیاسی و اجتماعی
۶۲	..... ساخت قدرت جهانی
۶۳	..... رویکردهای ژئوپلیتیکی
۶۳	..... رویکرد ژئوپلیتیک در دوره تولد (از اواخر قرن نوزدهم تا پایان جنگ دوم جهانی)
۶۳	..... رویکرد ژئوپلیتیک در دوره افول (پایان جنگ دوم جهانی تا اواسط دهه ۱۹۷۰ میلادی)
۶۳	..... رویکرد ژئوپلیتیک در دوره احیاء و شکوفایی: (اواخر دهه ۱۹۷۰ میلادی به بعد)
۶۴	..... رویکرد ژئوپلیتیک در دوران نوین (ژئوپلیتیک پست مدرن)
۶۴	..... ادوار ژئوپلیتیک
۶۷	..... شاخه‌های ژئوپلیتیک
۶۷	..... ژئواستراتژی
۶۷	..... ژئواکونومیک
۶۸	..... ژئوکالچر
۶۹	..... هیدروپلیتیک
۷۲	..... ژئوپلیتیک انرژی
۷۳	..... نظریه‌های ژئوپلیتیک
۷۳	..... نظریه فضای حیاتی
۷۳	..... نظریه قدرت بری (خشکی) یا محور جغرافیایی تاریخ (هاسلندر)
۷۴	..... نظریه ریملند (سرزمین حاشیه)
۷۵	..... نظریه قدرت دریایی
۷۶	..... نظریه قدرت هوایی
۷۶	..... ساموئل پی. هانتینگتون و نظریه برخورد تمدن‌ها
۷۷	..... سوئل. بی. کوهن؛ نظریه سیستم ژئوپلیتیک جهان
۸۱	..... وزن ژئوپلیتیکی
۸۱	..... منطقه ژئوپلیتیکی
۸۲	..... قلمرو ژئوپلیتیکی
۸۲	..... سلسله مراتب ژئوپلیتیکی
۸۲	..... تعلق ژئوپلیتیکی
۸۳	..... چالش ژئوپلیتیکی
۸۳	..... انزوای ژئوپلیتیکی

۸۴	..... ساختار روابط ژئوپلیتیکی
۸۴	..... وابستگی ژئوپلیتیکی
۸۴	..... استراتژی ژئوپلیتیکی
۸۴	..... کد ژئوپلیتیکی
۸۵	..... شاخص‌های کد ژئوپلیتیکی
۸۵	..... معیارها و مؤلفه‌های شاخص‌های کد ژئوپلیتیکی
۸۶	..... مدل مفهومی کد ژئوپلیتیک کوهن
۸۷	..... فصل دوم - محیط‌شناسی
۸۷	..... محیط‌شناسی ایران
۸۷	..... مشخصه‌های طبیعی ایران
۹۸	..... تقسیمات کشوری ایران
۱۰۰	..... احزاب سیاسی جمهوری اسلامی ایران
۱۰۰	..... ویژگی‌های جمعیتی ایران
۱۰۰	..... تعداد جمعیت
۱۰۲	..... ترکیب (جنسی) جمعیت
۱۰۳	..... ترکیب جمعیت به تفکیک وضع تابعیت
۱۰۳	..... ترکیب سنی جمعیت
۱۰۵	..... نرخ رشد سالانه جمعیت
۱۰۷	..... تراکم نسبی جمعیت
۱۱۱	..... ترکیب جمعیت به تفکیک دین
۱۱۲	..... ترکیب جمعیتی بر اساس زبان
۱۱۵	..... امید به زندگی
۱۱۵	..... مرگ و میر
۱۱۵	..... میزان شهرنشینی
۱۱۶	..... میزان باسوادی
۱۱۶	..... شاخص فقر انسانی
۱۱۷	..... شاخص توسعه انسانی
۱۱۷	..... پراکندگی فضایی گروه‌های قومی - زبانی در ایران
۱۲۰	..... عوامل انسانی مؤثر در فرایند واحدسازی در ایران

۱۲۶	نیروهای همگرا و واگرا در تاریخ ایران
۱۲۸	تراکم و شکاف قومی-مذهبی و زبانی
۱۲۹	جایگاه ایران در نظریات ژئوپلیتیک
۱۳۰	موقعیت ژئوپلیتیک ایران در اندیشه نظریه پردازان
۱۳۲	جایگاه ایران در نظریه هارتلند مکیندر
۱۳۳	جایگاه ایران در نظریه «قدرت دریایی» ماهان
۱۳۳	جایگاه ایران در نظریه «ریملند» اسپایکمن
۱۳۴	جایگاه ایران در طریقه «ساختار ژئوپلیتیک جهانی» سوئل بی-کوهن
۱۳۵	جایگاه ایران در طریقه «بیضی انرژی» جفری کمپ
۱۳۵	مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی ایران
۱۳۵	وسعت سرزمین
۱۳۵	شکل هندسی سرزمین
۱۳۶	توپوگرافی
۱۳۸	وضعیت اقلیمی و آب‌وهوا
۱۳۸	دسترسی به آبهای آزاد
۱۳۸	مجاورت با همسایگان
۱۴۰	طول سواحل
۱۴۰	منابع آب ایران
۱۴۰	رودخانه‌های مرزی
۱۴۳	تولید ناخالص داخلی
۱۴۴	نرخ بیکاری جمهوری اسلامی ایران
۱۴۴	صادرات و واردات جمهوری اسلامی ایران
۱۴۴	نرخ رشد اقتصادی ایران
۱۴۵	منابع انرژی ایران
۱۴۶	خطوط انتقال کالا و انرژی
۱۴۶	وضعیت مبادلات تجاری جمهوری اسلامی ایران
۱۴۶	شبکه حمل و نقل و ارتباطات ایران
۱۴۸	محیط‌شناسی عراق
۱۴۸	جغرافیای تاریخی عراق

۱۴۹	تاریخچه عراق
۱۵۱	مشخصه‌های طبیعی عراق
۱۵۸	سرزمین و مردم عراق
۱۵۹	زبان مردم عراق
۱۵۹	تقسیمات کشوری عراق
۱۶۰	ادوار تاریخ سیاسی عراق
۱۶۰	آغاز جدایی عراق از امپراطوری عثمانی و دخالت بیگانگان
۱۶۱	امپراطوری عثمانی
۱۶۱	دوران قیمومیت بریتانیا (۱۹۲۰-۱۹۳۲ میلادی)
۱۶۱	دوران بیثباتی (۱۹۲۰-۱۹۳۲ م. ردی)
۱۶۲	دوران رژیم قدیمی (۱۹۳۲-۱۹۵۸ میلادی)
۱۶۲	عصر قاسم و دوران آغاز انقراض (۱۹۵۸-۱۹۶۳ میلادی)
۱۶۳	دوران حاکمیت ملی‌گرایان (۱۹۶۳-۱۹۶۸ م. ردی)
۱۶۳	دوران حاکمیت حزب بعث (۱۹۶۸-۲۰۰۳)
۱۶۴	تاریخ انتخابات در عراق
۱۶۵	تأسیس کشور عراق در نقشه سیاسی خاورمیانه
۱۶۸	ویژگی‌های نژادی، قومی و فرهنگی عراق
۱۷۱	احزاب و گروه‌های سیاسی عراق
۱۷۴	جایگاه عراق در نظریات ژئوپلیتیک
۱۷۴	اهمیت موقعیت ژئوپلیتیکی عراق
۱۷۵	جایگاه عراق در نظریه هارتلند مکیندر
۱۷۶	جایگاه عراق در نظریه «قدرت دریایی» ماهان
۱۷۶	جایگاه عراق در نظریه «ریملند» اسپایکمن
۱۷۶	جایگاه عراق در نظریه «ساختار ژئوپلیتیک جهانی» سوئل بی. کوهن
۱۷۷	جایگاه عراق در نظریه «بیضی انرژی» جفری کمپ
۱۷۸	مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی عراق
۱۷۸	شاخص توسعه انسانی عراق
۱۷۹	شاخص‌های اقتصادی عراق
۱۷۹	وضعیت منابع آبی عراق

۱۸۰	صادرات و واردات عراق
۱۸۰	منابع انرژی عراق
۱۸۰	وضعیت مبادلات تجاری عراق
۱۸۱	تنگناهای ژئوپلیتیکی عراق
۱۸۳	فصل سوم - تجزیه و تحلیل داده‌ها (یافته‌ها)
۱۸۳	آمارهای توصیفی نمونه‌ها
۱۸۳	تحصیلات حجم نمونه
۱۸۵	شغل حجم نمونه
۱۸۶	تخصص و رشته تحصیلی حجم نمونه
۱۸۷	حجم نمونه به تفکیک سن
۱۸۸	شاخص‌های کد ژئوپلیتیک
۱۹۴	فلوجارت روش امتیازدهی شاخص‌های کد ژئوپلیتیک
۱۹۵	شاخص‌های کد ژئوپلیتیک
۱۹۵	اولویت‌بندی شاخص‌های کد ژئوپلیتیک
۱۹۵	شاخص جمعیتی کد ژئوپلیتیک
۱۹۷	شاخص اجتماعی کد ژئوپلیتیک
۲۰۰	شاخص اقتصادی کد ژئوپلیتیک
۲۰۱	شاخص‌های طبیعی کد ژئوپلیتیک
۲۰۳	شاخص‌های سیاسی کد ژئوپلیتیک
۲۰۶	شاخص‌های نظامی - امنیتی کد ژئوپلیتیک
۲۰۸	امتیازبندی (میانگین) شاخص‌ها در کدهای ژئوپلیتیک
۲۱۴	امتیازبندی شاخص‌های ۶گانه کد ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران
۲۱۶	امتیازبندی شاخص‌های ۶گانه کد ژئوپلیتیک عراق
۲۱۸	مطالعه تطبیقی کد ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران و عراق
۲۲۹	فصل چهارم - فرجام سخن
۲۴۴	منابع